

UDK: 321.64 (497.5 Pula)  
781 (497.5 Pula)  
Izvorni znanstveni članak  
Primljeno: 6. 1. 2003.

## Fašizam i glazba: fašistička potporna društva kao jedinstveni fenomen pulske glazbene prošlosti

LADA DURAKOVIĆ  
Pula, Republika Hrvatska

U razdoblju fašističke diktature u Puli je provedena sveobuhvatna reorganizacija glazbenog života te su svi njegovi segmenti bili pod političkom kontrolom. Da bi u potpunosti zagospodarila slobodnim vremenom stanovništva, fašistička je stranka osnovala niz institucija koje su u sklopu svojih djelatnosti obuhvaćale i organizaciju glazbenih događaja. S vremenom su te institucije u potpunosti preuzele nadzor nad svim otprije postojećim glazbenim udrugama Pule.

Ključne riječi: Pula, fašizam, glazbena kultura, Dopolavoro

### *Razdoblje institucionalizacije fašizma: podvrgavanje pravilima fašističkih potpornih društava (1925.-1930.)*

Nakon uništenja radničkih sindikata tijekom prve polovine dvadesetih godina prošloga stoljeća, fašisti su stekli isključivo pravo zastupanja radništva na njihovim radnim mjestima. Još je, međutim, trebalo zagospodariti slobodnim vremenom radništva, mladeži i sveučilištaraca pa su zato stvorene brojne društvene, političke i kulturne institucije, među kojima su bili "Dopolavoro", "Opera Nazionale Ballila", "Avanguardia", "Gruppi Univesitari Fascisti" (Fašističke studentske grupe) i dr. Njihovo ujedinjavanje trebalo je, po mišljenju fašističke središnjice, uz sindikate, predstavljati temelj na kojem bi bio izgrađen korporativni sustav.<sup>1</sup> Rimaska središnjica poklanjala je veliku pažnju razvoju fašističkih kulturnih društava, klubova i udruženja, koja bi omogućila svekoliku kontrolu kulturnog života građana, odnosno njihovu fašizaciju. Trebalo je isplesti gustu mrežu instrumenata

---

Ovaj članak dio je mog poslijediplomskog rada, obranjenog na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu u ožujku 2002. godine, koji će uskoro biti u cijelosti objavljen u izdanju Hrvatskog muzikološkog društva. Rad obuhvaća glazbenu produkciju, reproduktivnu umjetnost, glazbeno školstvo, glazbene udruge i sindikate te glazbenu djelatnost potpornih fašističkih društava u razdoblju fašističke diktature.

<sup>1</sup> Darko DUKOVSKI, *Fašizam u Istri, 1918.-1943.*, Pula 1998., 185.

putem kojih se osigurava prisutnost totalitarističke države u društvu te nametnuti javnosti fašističke kulturne (i ne samo kulturne) vrijednosti.<sup>2</sup> U istarskoj, ionako problematičnoj pokrajini, odaziv građanstva bio je isprva nezadovoljavajući: u društvu, pogođenom siromaštvom, ovim se organizacijama otvarao potencijalno dobar poligon za takvu vrstu zahvata, no on nikada do kraja neće biti iskorišten, ponajprije zbog nedostatka financijskih sredstava potrebnih za osiguravanje kvalitetnih, privlačnih kulturnih sadržaja. Svaka hipotetična akcija na terenu bila je zaustavljena i spriječena nemogućnošću da se osigura kontinuitet u pokrivanju materijalnih potreba,<sup>3</sup> pa su tako propadale mnoge od potpornih društava potaknute inicijative, među kojima je bio i ne mali broj projekata vezanih uz glazbeni život.

Jedna od najvažnijih organizacija koje su preuzele brigu oko kontrole slobodnog vremena radništva bio je "Dopolavoro". Plan i program tog društva utanačen je odmah nakon završetka rata, no do 1923. "Dopolavoro" je ostao tek inicijativa, koja je pretpostavljala obavljanje propagandne djelatnosti u kulturnim i sportskim društvima. Sredinom 1922. ured je dobio potporu PNF-a (Partito nazionale fascista, Nacionalna fašistička stranka), a u 1923. "Dopolavoro" je primljen u Konfederaciju fašističke sindikalne korporacije. Tako je prestao djelovati na dobrovoljnoj bazi, dobio je javni karakter, pa su se zamišljeni ciljevi mogli lakše početi provoditi u djelo. Udruženja su konstituirana i u pokrajinama, pod okriljem Konfederacije fašističkih sindikalnih korporacija.

S vremenom se "Dopolavoro" sve više granao i postalo je evidentno da za bolju promidžbu i organizaciju treba više sredstava, nego što ih se moglo osigurati unutar Konfederacije fašističkih sindikalnih korporacija. Pokazala se potreba da "Dopolavoro" dobije državni i nacionalni značaj, kako bi razvio i unaprijedio mnogobrojne novonastale kružoke, pedagoška i umjetnička udruženja i sportske grupe. Da bi mogao postati jako uporište za propagandu fašizma među građanstvom, trebalo je sve njegove podružnice spojiti u veliku nacionalnu organizaciju. God. 1925. konačno "Dopolavoro" postaje izjednačen s velikim državnim službama poput pošte i željeznice, a sastoji se od brojnih kazališnih, zbornih filharmonijskih, sportskih, turističkih i drugih društava.

Glazba je u aktivnostima "Dopolavora" imala istaknuto mjesto. Autori njihovih programa smatrali su kako se "...među zdravim i plemenitim građanstvom, nikada ne gasi ljubav za glazbom, u kojoj ono uvijek spontano pronalazi vedru utjehu duha nakon svakodnevnog teškog radnog napora".<sup>4</sup> Prva inicijativa "Dopolavora" na državnoj razini vezana uz glazbu bila je da

<sup>2</sup> Silva BON GHERARDI (i drugi), *L'Istria fra le due guerre. Contributi per una storia sociale*, Roma 1985., 72.

<sup>3</sup> Isto.

<sup>4</sup> "...in mezzo al nostro popolo sano e generoso non si spegne mai l'amore per la musica nella quale esso spontaneamente ha sempre cercato un sereno confronto dello spirito dopo la rude fatica della giornata", Državni arhiv u Pazinu (dalje: DAP), fond Prefektura za Istru u Puli, kut. 65., kat. XXI-2/5, "Aktivnost Dopolavora od svibnja 1925. do travnja 1927."

se naprave istraživanja vezana uz pučke glazbene manifestacije. Rezultati su pokazali da Italija ima bogat glazbeni život, pa je preko Centralne komisije za glazbu<sup>5</sup> trebalo krenuti u njihovo podvrgavanje dopolavorističkim doktrinama. Započelo se raspisivanjem regionalnih natjecanja za gradske glazbe, gudačke orkestre i zbarska društva, a najuspješniji među njima imali bi pravo sudjelovati na velikom nacionalnom natjecanju.

Još jedno polje pregnuća "Dopolavora" bilo je selekcioniranje mladih koji se odlikuju glazbeničkim darom. "Dopolavoro" bi se brinuo o njihovom radu i napretku i organizirao glazbeno - edukativne priredbe na kojima bi se izvodila, afirmirala i slavila talijanska umjetnost.<sup>6</sup>

Pri vrednovanju rezultata "Dopolavora", međutim, treba uzeti u obzir da su pokret često ignorirale radničke mase, a nailazio je i na ravnodušnost i neprihvaćanje kod drugih socijalnih slojeva na čiju je potporu na početku računao. Tako je bilo i u Istri, kojoj je država namjenjivala premalo sredstava da bi bila dostatna za ambiciozno osmišljenu dopolavorističku djelatnost kojom bi se privuklo građanstvo.<sup>7</sup>

Pokrajinska struktura "Dopolavora" u Istri mogla bi se opisati kao stroga stranačka organizacija. Najviša institucija "Dopolavora" u Istri bio je *Direttorio provinciale* (Pokrajinska uprava), na čijem čelu se nalazio predsjednik. Ovu funkciju u pravilu uvijek bi obnašao federalni tajnik PNF-a za Istru. U upravi su oformljene posebne komisije za tehničku kulturu, umjetnost, sport, kinematografiju itd.<sup>8</sup>

Iako je djelatnost "Dopolavora" u Puli započela već 1926., tek su u veljači 1927, nakon administrativnih reformi, pokrajinski uglednici dobili definiranu zadaću da koordiniraju sve aktivnosti za promoviranje dopolavorističkih inicijativa u smislu praktične aktualizacije. Njihov se posao sastojao u vrednovanju i koordiniranju pregnuća svih onih, koji se bave različitim aktivnostima, njihovu usmjeravanju ka kulturnoj baštini nacije te stvaranju i organiziranju tijela koja u svoje okrilje primaju radnike i osmišljavaju njihovo slobodno vrijeme u duhu fašizma. Tu su težnju opravdavali tvrdnjama kako su dotadašnji organizatori plesova, zabava i ostalih priredbi imali jedini cilj zabavu i užitak, koji je negirao svaku formu idealizma, kulture, edukacije, uvodeći građanstvo u bolestan i opasan hedonizam niskoga morala, svojstven samo ljudima niže rase.<sup>9</sup> "Dopolavoro" unatoč pregnućima u Istri tek 1929. kreće uzlaznom razvojnom linijom. Dana 20. travnja 1929.

<sup>5</sup> Provincijska struktura "Dopolavora" u Istri mogla bi se opisati kao stroga stranačka organizacija. Najviša institucija "Dopolavora" u Istri bio je *Direttorio provinciale* (Provincijska uprava), na čijem čelu se nalazio predsjednik. Ovu funkciju u pravilu bi uvijek obnašao federalni tajnik PNF-a za Istru. U upravi su oformljene posebne komisije za tehničku kulturu, umjetnost, sport, kinematografiju itd.

<sup>6</sup> Kao u bilj. 4.

<sup>7</sup> Silva BON GHERARDI, n. dj., 73.

<sup>8</sup> DAP, fond Prefekture za Istru u Puli, kut. 67., kat. IX-X/2.

<sup>9</sup> *L'Azione*, 1. II. 1927. i 19. VI. 1928.

donesen je dekret prema kojem se mogla konfiscirati imovina nelojalnih političkih organizacija, pa je tako velika imovina socijalističkog udruženja "Camera del lavoro" pripala pokrajinskom "Dopolavoru".<sup>10</sup>

Za razumijevanje organizacije glazbenog života tog razdoblja važno je istaknuti kako je "Dopolavoro" bio protiv postojanja drugih kulturnih i umjetničkih institucija nad kojima nije imao nadzor, iako deklarativno nije želio "...usprotiviti se dobrim inicijativama, već ih samo povezati da bi se s pomoću međusobnih kontakata, poznavanja i konkurencije poboljšale i usavršile".<sup>11</sup> U praksi od toga, međutim, nije bilo ništa. Ideolozi "Dopolavora" u Puli pokušavali su u svoje redove vrbovati što veći broj ljubitelja glazbe, što prodiranjem u već postojeća glazbena društva, što medijskom propagandom. Tako se u listu *L'Azione* nekoliko puta veličaju glazbena postignuća Italije i podcrtava važnost sudjelovanja u kreiranju glazbenog života. "S legitimnim nacionalnim ponosom možemo ustvrditi da je i u glazbi, možda i više nego li u bilo kojem polju umjetnosti, Italija bila i jest prva među velikim civiliziranim nacijama... Čitav talijanski narod od Alpa do Madonie na Siciliji jest strastveno vezan uz glazbu kako vokalnu tako i instrumentalnu. Postoje pak regije i pokrajine u kojima narod koji nikada nije studirao glazbu, posjeduje pravu strast za glazbom i zna u njoj izvrsno uživati. ... Što bolje od glazbe može napraviti čudo i učiniti mirnim i sretnim duh čovjeka? Mi smatramo da se umjetnost moralnog odgoja mladih umova temelji na kultu lijepog i dobrog: ako je tako, glazba združuje ta dva prerogativa i stoga je efikasno sredstvo za moralnu edukaciju. Čak štoviše, ona je ugodno sredstvo edukacije što umnogome olakšava zadatak onome tko se njome želi poslužiti kako bi utjecao na kolektivnu psihu masa..."<sup>12</sup> "Dopolavoro" si zbog tog razloga stavlja u zadatak usavršavanje zbornskih i filharmoničkih društava koja već postoje, osnivanje novih, te njihovu međusobnu suradnju.<sup>13</sup> No glazba fašizmu ne služi tek za edukaciju masa, već i za veličanje postignuća njihovih sunarodnjaka na tom području: "Italija je zemlja glazbe. Brojne ljepote i raznolikost njezine zemlje, združene sa sposobnošću prilagođavanja naših ljudi, učinila je od nje najjači cen-

<sup>10</sup> D. DUKOVSKI, n. dj., 186.

<sup>11</sup> " ...contrastare le buone iniziative ma solo dare quel collegamento indispensabile tra iniziativa e iniziativa fu modo che dal loro contatto e dalla loro reciproca conoscenza ed emulazione, le iniziative stesse si migliorino e possibilmente si perfezionino.", *L'Azione*, 3. IV. 1927.

<sup>12</sup> "Con legittimo orgoglio nazionale possiamo affermare che anche nella musica, forse più che in ogni altro campo artistico l'Italia fu ed è prima fra le grandi nazioni civili... Il popolo Italiano tutto, dalle Alpi alle Madonie in Sicilia, e appassionato per la musica sia vocale che istrumentale. Ci sono poi regioni e provincie nelle quali il popolo che non ha studiato la tecnica musicale ha una vera passione per la musica e la sa "gustare" perfettamente...E qual cosa di meglio della musica sa compiere il miracolo di rendere lieto e sereno lo spirito umano? Noi pensiamo che l'arte d' educare moralmente le giovani menti abbia il suo fondamento sul culto del bello e del buono: se così è la musica accoppia queste due prerogative e perciò è strumento efficace di educazione morale. Ed è per di più un mezzo di educazione gradito, la qual cosa semplifica di molto il compito di cui vol servirsene specialmente per agire sulla psiche collettiva delle masse...", *L'Azione*, 3. IV. 1927.

<sup>13</sup> *L'Azione*, 3. IV. 1927.

tar ove predivne umjetnosti; to je rijedak privilegij koji nam priznaje cijeli svijet, koji našu glazbu obožava, koji joj se divi i koji je ljubomoran na tu našu neospornu sposobnost moralne superiornosti nad drugim narodima. Ponovno učiniti efikasnom tu snagu glazbe, i to prije svega naše glazbe, to je cilj uzdizanja i afirmacije talijanstva, prisjećanja i potvrde genijalnosti i na tom polju, srozanom i potlačenom. Naša glazba je karakteristična po svojoj jasnoći, harmonijskoj jednostavnosti i melodici, euritmikom razvoju misli, fluidnosti i sentimentalnosti - a to su vrline koje zrcale izvornu klasičnost grčkog i latinskog genija, vrline koje reflektiraju prekrasno sunce našega neba... Postoje opere, različite kompozicije, narodni napjevi koji evociraju svježinu i spontanu gracilnost, tople fraze strastvenosti, ili disciplinirane svečanosti, svega onog što je godinama bilo neopravdano zapostavljano i u čemu će narod morati ponovno pronaći sebe, ponos i poeziju svoje rase<sup>14</sup>.

Na glazbenom području na prve konkretnije podatke o realizaciji zacrtanih planova "Dopolavora" nailazimo tek u 1928. Iz izvješća o radu i razvoju "Dopolavora" u Istri u prvih nekoliko mjeseci 1928. tajnika Pokrajinske uprave Bartolomea Poggija iz svibnja iste godine kaže se da je Centralna direkcija potvrdila Pokrajinsku upravu, kojoj je na čelu federalni sekretar Giovanni Maracchi. U izvješću se Poggi osvrće i na probleme. Kaže da su dotirana sredstva premalena i uglavnom već potrošena i upozorava kako upravo tamo, gdje bi trud "Dopolavora" trebao biti primaran, dakle u onim segmentima u kojima bi morao imati političku funkciju, najviše nedostaju sredstva, da bi se društvo uhvatilo u koštac sa situacijom. Nakon raspuštanja slavenskih udruženja, koja su djelovala i u političko - edukativnom smislu, piše Poggi, stanovništvo bi lako moglo naći zamjenu baš u "Dopolavoru". Tu bi se moglo pronaći novo ognjište za njihovu kulturu i rekreaciju, što bi imalo goleme političke i socijalno-nacionalne efekte. Žali se kako zbog nedostatka sredstava mnogo podružnica "Dopolavora" uopće ne djeluje, a posebno se osvrće na stanje u glazbenim udruženjima Istre. Kao što je poznato, tvrdi, "Dopolavoro" si je između ostalog za zadatak odredio glazbenu edukaciju masa i kontrolu nad tim aktivnostima i to zato da se disciplinira djelatnost dirigenata i glazbeno - scenskih ansambala, da se poboljša njihov umjetnički repertoar: sve u svemu, da cilj umjetnosti ne bude puka egzibicija već da joj primarna zadaća bude utemeljena u potpori

<sup>14</sup> "L'Italia è il paese della musica. La bellezza varia e moltiplice della sua terra, unita al genio assimilatore di nostra gente, fecero di essa il maggior centro di questa arte meravigliosa; privilegio raro riconosciutoci dal mondo intero, che lo ammira e lo invidia come una incontrastata condizione di superiorità morale sugli altri popoli. Rimettere in efficacia la potenza della musica e soprattutto della musica nostra è scopo di elevazione e di italianità, e rievocazione e rivendicazione di una genialità anche in questo campo, donigrata e sotomessa. La musica nostra è caratteristica per la chiarezza, la semplicità armonica e melodica, lo svolgimento euritmico del pensiero, la fluidità ed il sentimento, dati che rispecchiano la pura classicità del genio greco e latino, doti che riflettono il sole meraviglioso del nostro cielo...Ci sono opere, canzoni, composizioni varie, motivi popolari da rievocare freschi di grazia spontanei, frasi calde di passione o di marziale solennità, tuttocìo che fu da anni ingiustamente dimenticato e in cui il popolo dovrà ritrovare se stesso, la gloria e la poesia della razza", *L'Azione*, 1. IV. 1928.

politici. U pograničnim zonama kakva je Istra, posebice je potrebna takva kontrola i ona ima vrlo važnu političku ulogu. Napominje da se «slavizam» izražavao i glazbom te da je ona bila nukleus širenja političkih ideja i borbi. Istranin voli glazbu, zaključuje Poggi, bilježeći u svom izvješću postojanje čak 34 instrumentalnih ansambala i 13 zborova, od kojih upravo zbog nedostatka sredstava djeluje tek nekoliko.<sup>15</sup>

Kao što je propisala rimska središnjica, 1928. godine pokrajinski “Dopolavoro” organizira natjecanje orkestara i zborova u Puli, s ciljem da ih se međusobno poveže i potakne na suradnju.<sup>16</sup> Zbog lošeg financijskog stanja koje je dovelo do prestanka rada velikog broja glazbenih udruženja i samim time do pada kvalitete njihova izvođenja, u konkurenciju bivaju puštena samo 3 orkestra i 3 zbora iz čitave Istre. Osim ovog natjecanja, ciljevi “Dopolavora” bili su usmjereni i na osnivanje vlastitih glazbeničkih tijela, orkestara i zborova te, što je iznimno važno, pridruživanje “Dopolavoru” svih dotad postojećih glazbenih institucija - filharmonijskih društava i zborova.<sup>17</sup>

Vodeći se dobivenim zadacima, “Dopolavoro” već u veljači u Puli organizira upis u mandolinistički orkestar.<sup>18</sup>

Da je vodstvo “Dopolavora” samo na papiru obećalo da će poštovati rad dosadašnjih institucija i da mu je zapravo krajnji cilj bio podčiniti ih sebi, pokazuje primjer pulskog zbora “Ciscutti”, društva s dugogodišnjom tradicijom.

“Dopolavoro” u ožujku 1928. najprije preko lista *L’Azione* zakazuje svim članovima i podupirateljima zbora “Pietro Ciscutti”, koji u Puli djeluje već dulje vrijeme, sastanak u sjedištu PNF-a, iako dotad nije zabilježena nikakva veza između “Dopolavora” i zbora iz koje bi se dalo naslutiti da “Dopolavoro” ima ingerenciju za sazivanje sastanaka.<sup>19</sup> Zatim u lipnju “Dopolavoro” zove sve zainteresirane da se priključe inicijativi za osnivanjem vlastitog zbora, a potom se preko tiska obavještava javnost da se inicijativi priključilo čak 80 upisanih, među kojima i velik broj žena.<sup>20</sup> O početku rada muškog dijela zbora “Dopolavora”, koji vodi maestro Magnarin, imamo prve podatke iz rujna 1928., kada 50 pjevača zbarske sekcije započinje s vježbanjem, a s radom ubrzo započinje i ženski zbor pod ravnateljskom palicom maestra Gorlata.<sup>21</sup>

Kao što se i dalo naslutiti, u studenome iste godine raspušta se zbor “Pietro Ciscutti” s objašnjenjem kako su takvu vrstu institucije odavno

<sup>15</sup> DAP, Fond Prefektura Istre u Puli, kut. 73., kat. IX-4/4, 1928.

<sup>16</sup> *L’Azione*, 11. III. 1928.

<sup>17</sup> Isto, 2. I. 1928.

<sup>18</sup> Isto, 4. II. 1928. i 9. II. 1928.

<sup>19</sup> Isto, 2. III. 1928.

<sup>20</sup> Isto, 7. VI. 1928.

<sup>21</sup> Isto, 2. I. 1928.

prevladali fašistički korporativni zakoni, a članovi se odlučuju pripojiti novom zboru "Dopolavora" koji dotad nije mogao biti dovoljno uspješan jer mu je nedostajalo članova.<sup>22</sup> Zbor "Dopolavora" debitira prilikom koncerta talijanskog violinista Cesara Barisona u studenome, pjevajući fašističke himne *Inno all' Istria* i *Giovinazza*.<sup>23</sup>

Do kraja dvadesetih godina "Dopolavoro" inzistira na svojim smjernicama, podučavajući građanstvo kako "... ni u jednoj zemlji jedna lijepa melodija, jedna lijepa pjesma, jedna lijepa romanca ne postaje tako brzo popularna među narodom kao u Italiji. Ta naklonjenost glazbi jest, dakle, prirodna našoj rasi, a razvijana, podsticana, poboljšana i usavršena, ne može a da ne donese goleme beneficije karakteru i senzibilnosti duša našeg radništva".<sup>24</sup> Stoga "Dopolavoro" 1929. opet organizira natjecanje u Šijanskoj šumi za sve orkestralne skupine pokrajine.<sup>25</sup> Uz sve ove djelatnosti, organizira i operne predstave, koncerte, plesne svečanosti, gostovanja glazbenika iz "Dopolavora" drugih pokrajina.<sup>26</sup>

Uz "Dopolavoro" glazbenu djelatnost njeguju i druga fašistička potporna društva i fašističke omladinske organizacije. Predsjednik "Opere Nazionale Balilla", Jacopo Cella, u svom izvješću o radu istarskom prefektu Leonu Leoniju, u studenom 1928, između ostalog se hvali kako je supruga federalnog sekretara Maracchija, gospođa Narcisa, inicirala u dvorani "Savoia" održavanje vokalno - instrumentalnog koncerta pod nazivom "Za zastave Avangardije i Balilla" te kako je u kazalištu "Ciscutti" održan također jedan vokalno - instrumentalni koncert, koji je također promoviralo rukovodstvo "Balille". Ni "Balille" međutim, sudeći po Cellinom izvješću, nisu imune na nedostatak sredstava, na dugove i nemogućnost plaćanja zaposlenih. Cella se žali kako jako mali broj upisanih redovito plaća članarinu pa hitno traži doznacavanje sredstava, jer se, kako kaže, djelatnost "Balilla" inače neće moći dalje unapređivati.<sup>27</sup>

Mališani su također imali svoje društvo koje im je osmišljavalo slobodno vrijeme. Zvalo se "Doposcuela" i u skopu te organizacije postojao je orkestar koji se često predstavljao publici na ulicama i trgovima izvodeći poznate koračnice i fašističke himne. Kroničari su njihovo muziciranje, pod ravnateljskom palicom Nicola Bucavellija, ocjenjivali kao "...perfektno

<sup>22</sup> *Corriere Istriano*, 20. XI. 1929.

<sup>23</sup> *Isto*, 5. V. 1929.

<sup>24</sup> "... in nessun paese come il nostro una bella melodia, una bella canzone, una bella romanca diventa di così facile dominio popolare come in Italia. Questa facile inclinazione alla musica è quindi un dono naturale della nostra razza e, svilupata, incoraggiata e perfezionata non può non avere degli effetti ultrabenefici sul carattere e sulla sensibilità d' anima dei nostri lavoratori". *Corriere Istriano*, 5. V. 1929.

<sup>25</sup> *Isto*

<sup>26</sup> *L'Azione*, 20. IX. 1928, 14. XII. 1928., 11. XII. 1928., 22. V. 1928.

<sup>27</sup> DAP, Fond Prefektura za Istru u Puli, kut. 73., kat. IX-4/3 1928.; *L'Azione*, 2. XII. 1928.

ujednačeno i maksimalno disciplinirano<sup>28</sup> U tisku nailazimo i na koncerte ansambla potpornog društva "Avanguardia",<sup>29</sup> a puno dublji trag u glazbenom životu ostavit će, posebice u tridesetim godinama, organizacija studenata fašista GUF, osnovana potkraj dvadesetih.

### *Procvat potpornih društava u razdoblju "masovnog prihvaćanja" fašizma (1930.-1940.)*

Članovi GUF-a bili su studenti fakulteta i viših instituta te maturanti, a cilj njihova okupljanja bilo je slavljenje nacionalnih vrijednosti, uzdizanje zasluga režima, ukratko, fašizacija cjelokupne studentske mase, što je podrazumijevalo njihovo upoznavanje s kulturom i umjetnošću Italije.<sup>30</sup>

Osnovne odredbe GUF-a bile su pokoravati se Duceovim naredbama, slijediti u potpunosti njegove savjete i doktrine i oponašati ga u svim njegovim nastojanjima.<sup>31</sup> "U vremenu u kojem je čovječanstvo u krizi, treba isplesti snop snaga koje mogu stvoriti energiju potrebnu da se kriza prevlada.. sada postoji potreba da se izbjegnju zastranjenja i disperzije... GUF mora postati prirodno sjedište moralnog i fizičkog života studenata",<sup>32</sup> pisao je list *Corriere Istriano*, opisujući djelatnost jedne ovakve studentske organizacije.

GUF tijekom tridesetih organizira različite glazbene događaje. Tako primjerice 1930. ugošćuje budimpeštanski gudački kvartet "Garay",<sup>33</sup> te organizira koncert violinista Riccarda Gentiluccija.<sup>34</sup> Tijekom tridesetih godina nekoliko puta okuplja vlastiti gudački kvartet, koji priređuje uspješne koncerte.<sup>35</sup> Zanimljivo je, međutim, da iako je kvartetu primarni cilj bilo promicanje talijanske glazbe i skladatelja, ponekad na svom koncertnom rasporedu nije imao ni jedno djelo iz nacionalnog repertoara.<sup>36</sup> Članovi GUF-a tijekom tridesetih priključuju se i brojnim inicijativama za osnivanje gradskog orkestra.<sup>37</sup> Godine 1934. GUF je osnovao "Društvo Smareglia", kako bi afirmirao rad ovog iznimno značajnog pulskog skladatelja, međutim zbog nedostatka sredstava te problema s dijelom građanske elite koja, zbog

<sup>28</sup> "...perfetta fusione e massima disciplina", *L'Azione*, 1. VIII. 1928.

<sup>29</sup> *Corriere Istriano*, 1. I. 1929.

<sup>30</sup> DAP, Fond Prefektura za Istru u Puli, sv. 167., kat. XXVI-2/7.

<sup>31</sup> *Corriere Istriano*, 6. I. 1934.

<sup>32</sup> "Nei periodi in cui l'umanità attraversa una crisi è che si costituisce quasi una riunione in fascio delle energie che possano produrre uno sforzo prolungato necessario per superarla... Deve tendere ad evitare dispersioni e sbandamenti... GUF deve costituire la sede naturale della vita fisica e spirituale degli universitari." *Corriere Istriano*, 7. VI. 1934.

<sup>33</sup> *Corriere Istriano*, 11. III. 1930.

<sup>34</sup> Isto, 25. XII. 1930.

<sup>35</sup> Isto, 6. II. 1931., 13. II. 1931., 9 IV. 1933., 1. II. 1933., 25. I. 1933., 7. III. 1935., 10. III. 1935.

<sup>36</sup> Npr. Haydn, Čajkovski, Rimski-Korsakov, Schumann i Borodin na koncertu u svibnju 1935. *Corriere Istriano*, 1. I. 1935., 31. V. 1935.

<sup>37</sup> DAP, Fond Prefektura za Istru u Puli, sv. 167, XXI-2/7.



više razloga nije željela ponovnu izvedbu Smareglijinih djela u Puli, društvo je ubrzo raspušteno.<sup>38</sup>

Osim GUF-a u tridesetim je godinama i dalje vrlo aktivan pokrajinski "Dopolavoro". On nastavlja s organiziranjem glazbenih natjecanja koje je propisalo vrhovništvo tog potpornog društva na državnoj razini. God. 1930. u Puli se tako organizira natjecanje gradskih glazbi, a tom prigodom čelnici "Dopolavora" ponovno se trude objasniti važnost glazbene kulture u društvu i svoju ulogu u njezinoj popularizaciji: "Ne zna se koliko desetljeća nismo mogli u Puli prisustvovati javnom natjecanju amaterskih gradskih glazbi. Bilo je potrebno da jedna institucija u fašističkom režimu otkrije skrivenu energiju glazbe i aktualizira neostvarive težnje. Umjetnička edukacija naroda jedan je od najsnažnijih stupova naše obnove, jedna od neophodnosti kojoj je fašizam posvetio punu pažnju...", piše *Corriere Istriano*. Komisija koja je "... bila svjesna svoje osjetljive zadaće ocjenjivanja budući da su pred njom bili amateri a ne profesionalci, ali je vodila računa i o tehničkim i artistskim dosezima", prva je dva mjesta dodijelila orkestrima iz Vodnjana i Motovuna.<sup>39</sup> Pula nije sudjelovala u natjecanju jer svoju gradsku glazbu nije ni imala, no zato je uspješno djelovao zbor pulskog "Dopolavora" koji je 1930. sudjelovao na dopolavorističkom natjecanju zborova u Modeni gdje je osvojio drugu nagradu.<sup>40</sup>

Godine 1934. se na trgu Portarata također održalo natjecanje zborova i orkestara "Dopolavora". Najviše nagrade dodijeljene su orkestrima iz Trsta, Brtonigle i Labina, a među zborovima, komisija se opredijelila za Treviso, Rovinj, Belluno i Poreč.<sup>41</sup> Orkestri i zborovi koji su se natjecali u sklopu "Istarskog ljeta", pod pokroviteljstvom "Dopolavora", održali i veliki koncert u Areni, gdje su se svirali i pjevali dijelovi iz opera i opereta.<sup>42</sup>

Kada je "Dopolavoro" na državnoj razini 1938. godine organizirao veliko nacionalno natjecanje gradskih glazbi, zborova, harmonikaša i plesača u Rimu, izlučno prednatjecanje nije ni održano, već je komisija u Rim

<sup>38</sup> Vrlo je vjerojatno da se izvedbama usprotivio netko od pulskih gradskih moćnika, možda podestat Luigi Bilucaglia, jedna od najomraženijih ličnosti pulskoga međuraća. Više o tome: Lada DURAKOVIĆ, "Associazione Smareglia, Pola 1934", *Zbornik radova s međunarodnog muzikološkog skupa posvećenog Antoniju Smareglji*, Novigrad 2002.

<sup>39</sup> "Non sappiamo da quanti decenni non ci è stato dato di assistere a Pola, ad un consorzio pubblico di complessi musicali bandistici di dilettanti. Era necessario che un' istituzione del Regime Fascista scuotesse energie latenti e attuasse il preteso impossibile. L' educazione artistica del popolo è uno dei più notevoli capisaldi del nostro rinnovamento una delle necessità pubbliche cui il Fascismo ha dedicato tanta parte (...) consapevole della particolare delicatezza del proprio compito trattandosi di giudicare elementi non professionalisti ma dilettanti, pur preoccupata do valutarne la pura capacità artistica e tecnica". *Corriere Istriano*, 22. X. 1930.

<sup>40</sup> *Corriere Istriano*, 2. X. 1930.

<sup>41</sup> Isto, 21. VIII. 1934.

<sup>42</sup> Isto, 7. VIII. 1934.

poslala zbor pokrajinskog "Dopolavora" iz Pule, sastavljen od 64 pjevača, te zborove iz Pirana i Vodnjana.<sup>43</sup>

"Dopolavoro" se svih godina postojanja trudio imati glazbene korpuse pod svojom kontrolom. Kad god je imao priliku, pokušavao je pod svoje okrilje podvesti glazbene udruge i društva koja su djelovala izvan državno-partijskog (fašističkog) sustava, ako ih pak nije bilo, pokušavao je stvoriti vlastite. Tako je 1930. pokušao obnoviti rad mandolinističkog orkestra,<sup>44</sup> a u drugoj polovini tridesetih oformio je i svoj Gudački kvartet.<sup>45</sup> Kvartet je 1937. u kazalištu "Giardini d'Italia" u Genovi osvojio prvu nagradu na nacionalnom natjecanju za instrumentalne korpuse. Komisija je pulskom kvartetu jednoglasno dodijelila prvu nagradu pohvalivši njegove dobro pripremljene i darovite članove.<sup>46</sup> Na inicijativu "Dopolavora" isti je kvartet organizirao ciklus dobrotvornih koncerata u civilnim i mornaričkim bolnicama, svirajući djela Boccherinija, Beethovena i Schuberta.<sup>47</sup>

"Dopolavoro" se sredinom tridesetih priključio inicijativi za pokušaj formiranja gradskog orkestra<sup>48</sup> a 1933. pokušao osnovati i vlastitu gradsku glazbu. "Fašizam želi da glazba ne bude više kao nekoć Pepeljuga umjetnosti, želi da ona proizvodi svoje pozitivne i zdrave efekte na ljudstvo. Fašizam je uništio onu legendu po kojoj se, uz negativni predznak, Gradska glazba držala za narodnu glazbenu manifestaciju. Ne: uloga Gradske glazbe jest u populariziranju koncerata na otvorenome. Ne moramo ni naglašavati da od glazbe na otvorenom imamo koristi svi, bez obzira na stalež. Danas, ako je... ona ponovno na svom razvojnem putu, zasluge za to treba pripisati "Dopolavoru" koji je znao ne samo podvrći pod okrilje vlastitih direktiva i discipline najveći broj organizama, asocijacija i institucija koje su dosad postojale, već je isto tako znao u najkraćem roku pomladiti i rekonstruirati stare glazbene korpuse, osnovati i oformiti nove ..."<sup>49</sup> Za sudjelovanje u Gradskoj glazbi bilo je zainteresirano čak 65 učenika, međutim ni ova inici-

<sup>43</sup> Isto, 5. II. 1938.

<sup>44</sup> Isto, 18. V. 1930.

<sup>45</sup> Isto, 21. II. 1937.

<sup>46</sup> Isto, 21. IX. 1937.

<sup>47</sup> Isto, 21. I. 1939.

<sup>48</sup> Godine 1936. njegovi su članovi tako vlastitim izvođačkim snagama priredili humanitarni koncert u crkvi sv. Franje, a nastupio je i 1937. izvodeći nepretenciozne skladbe i fašističke himne uz zbor "Dopolavora". *Corriere Istriano*, 8. III.1936., 11. III.1936., 31.III. 1937.

<sup>49</sup> " Il Fascismo vuole che la musica non sia più come una volta la cenerentola dell' arte, vuole che essa produca i suoi benefici e salutari effetti sulla massa. Il fascismo ha distrutto quella legenda, secondo la quale, e a titolo dispregiativo si soleva ritenere la banda un espressione di manifestazione musicale cosiddetta popolare. No: la banda ha l' ufficio di popolarizzare la musica all' aperto. Senza aggiungere che della musica all' aperto usufruiscono tutti, senza distinzione di classi. Ora se... la rinascita delle bande è in via di sviluppo, a questa rinascita e per merito dell' OND, che abbia saputo, non solo inquadrare entro le proprie direttive e discipline la maggior parte degli organismi, associati e istituzioni preesistenti, ne abbia altresì saputo in così breve periodo di tempo, ricostituirne e ringiovanire dei vecchi, costituire e formarne dei nuovi..." *Corriere Istriano*, 28. X. 1933.

jativa se nije održala.<sup>50</sup> Pokusi se, naime, nisu honorirali, dirigenti nisu imali autoriteta, a često ni dovoljno znanja i upornosti da ustraju u realizaciji ovog zadatka.

U djelatnosti "Dopolavora" tridesetih godina bilježimo porast dopolavorističkih kružoka u različitim gradskim zonama, koje su također imale svoje skromne ansamble i zborove koji su priređivali koncerte, kao i pojedine tvrtke. Svi su ti sastavi, "orchesterine", kako su tada nazivani, svirali himne i potpourrije iz opereta i opera, jednostavna djela iz komornog repertoara, te popularne, zabavne melodije.

Jedina konstanta "Dopolavora", što se glazbenog segmenta njegova rada tiče, te jedina konstanta pulskoga glazbenog života uopće bio je muški zbor, odnosno muški zborovi, izrasli iz "Societa corale polese" i kazališta "Ciscutti" i, uz manje ili veće prekide u radu, očuvani pod skutima sindikalnih organizacija ili "Dopolavora". Paralelno je postojao - barem nominalno, jer početkom tridesetih ne bilježimo njegovu koncertnu aktivnost - i Zbor sindikata, što je dovelo do fašističkog sistema razmišljanja do nedopustive konkurencije i nesuglasica među ljubiteljima zbornog pjevanja. Zato je Pokrajinska federacija istarskih fascija, u dogovoru s federalnim tajnikom "Dopolavora" te s Pokrajinskom unijom sindikata industrije, kojem je pripadao zborni sindikat, donijela odluku da se oba zborna udruženja trebaju spojiti u jedinstvenu zbornu skupinu "Gruppo corale Dopolavoristico Pietro Ciscutti". Odlučeno je da svi članovi novog zbora moraju biti članovi fašističke sindikalne organizacije. "Dopolavoro" se po toj odluci morao obvezati da će organizirati i financirati školu pjevanja i zbornu manifestaciju, brinuti se o disciplini i primanju novih članova. Zadatak Pokrajinske unije fašističkih sindikata, pak, bio je davanje sindikalne pomoći svim upisanima i posredovanje među njima i poslodavcima. Federalni je tajnik Relli priopćio i kako Pokrajinska federacija PNF-a neće više dopuštati osnivanje nikakvih zborova u gradu.<sup>51</sup> Sjedište zbora bilo je u prostorijama "Dopolavora" a upisi su bili obvezni za sve članove bivšeg zbora sindikata i "Dopolavora" te za nove članove.<sup>52</sup> Godinu dana kasnije objavljena je vijest kako Zbor "Dopolavora" ima 90 elemenata koji će biti nukleus velikih opernih manifestacija u Areni.<sup>53</sup>

"Dopolavoro" je organizirao i koncerte gostujućih glazbenika.<sup>54</sup>

Godine 1939. organizira obilježavanje 10. obljetnice smrti Antonija Smareglje u Vodnjanu, a u prigodnom je programu sudjelovala vodnjanska

---

<sup>50</sup> Isto.

<sup>51</sup> Isto, 26. II. 1933.; 1. III. 1933.

<sup>52</sup> Isto, 7. III. 1933.

<sup>53</sup> Isto, 26. IV. 1934.

<sup>54</sup> Isto, 7. IV. 1933., 16. XI. 1937.

Gradska glazba koja je izvodila odlomke iz njegovih opera *Istarska svadba*, *Sigetski vazal*, *Flamanski slikari* te *Himnu Tartiniju*.<sup>55</sup>

Kolika je bila važnost glazbe pri odgoju "Balilla" vidljivo je i iz oštrog napada na svećenike u čijim su crkvama maleni "Balille" početkom 30-tih još uvijek pjevali iz pjesmarica na hrvatskom jeziku. List *Corriere Istriano* bez imalo se susprezanja prihvaća zadatka tumačenja poruka, ni više ni manje negoli samog svevišnjega. To nije Božja volja, kaže se u članku, "... jer nas Bog uči ponajprije da poštujemo zakone domovine i prihvaća u prvom redu molitve pisane na jeziku vlastite nacije. ..Svećenstvo ne smije učiti djecu da služe Bogu i vragu, nego samo Bogu. Naše izdavačke kuće imaju isto toliko dobre, ako ne i bolje (pjesmarice, op.a), čini se međutim... da crkveni autoriteti puno više simpatiziraju starog hrvatskoga Boga negoli talijanskog",<sup>56</sup> te poručuju da se smjesta "Balillama" besplatno podijele talijanski molitvenici i pjesmarice.

U tridesetim je godinama to potporno društvo sa svojim malim članovima upriličilo izvedbu operete "Piccolo Balilla"<sup>57</sup> na glazbu maestra Corone u kazalištu "Ciscutti". U njoj je svirao orkestar sastavljen od pulskih glazbenika, a glumilo je 150 mališana.<sup>58</sup> Dvjestotinjak je djevojčica i dječaka sudjelovalo u izvedbi operete *Lotosov cvijet*, koju je potpomogao orkestar sastavljen od trideset svirača, a zarada od ulaznica bila je namijenjena potpori novoosnovanoj omladinskoj organizaciji "Gioventu Italiana dell' Littorio" (Mladi Talijani primorja, dalje: GIL).<sup>59</sup>

Od 1937. godine u Puli započinje propaganda za jačanje te nove omladinske organizacije koja je, dakako, bila izravno pod paskom partije koja se brinula i za vojnu, sportsku i duhovnu edukaciju novih generacija. "U Mussolinijevim vremenima, čim se talijansko dijete rodi, ulazi u idealnu obitelj fašističke mladeži, i putem društava "Figli della lupa" (Sinovi vučice), "Balilla", "Avanguardista", "Giovani fascisti" (Fašistička mladež), biva prosljeđen fašističkoj stranci, vojsci i fašističkoj miliciji. Analogno, kod žena, formiranje žene fašistice odvija se putem članstva u društvu "Figli della lupa", "Piccole Italiane" (Male Talijanke), "Giovani Italiane" (Mlade Talijanke), "Donne fasciste" (Žene fašistice) a kasnije ih se predaje u ruke PNF-u".<sup>60</sup> Zbog tog je razloga s aktivnostima započeo GIL, koji je organizi-

<sup>55</sup> Isto, 8. VI. 1939., 15. VI. 1939.

<sup>56</sup> "... perche Iddio insegna inanzitutto a rispettare le leggi della Patria e accetta soprattutto le preghiere scritte nella lingua della propria nazione... da parroci non si deve insegnare a servire Dio e il Diavolo, ma solamente Dio. Le nostre Case Editrici ne hanno proprio come quelli e forse migliori... ma poichè pare... che le autorità ecclesiastiche sono più simpatizzanti per il vecchio dio croato che per quello italiano". *Corriere Istriano*, 27. II. 1930.

<sup>57</sup> Vjerojatno je bila riječ o predstavi s glazbenim umecima.

<sup>58</sup> *Corriere Istriano*, 9. VI. 1932.

<sup>59</sup> Isto, 8. VI. 1938.

<sup>60</sup> "Appena venuto alla luce il bambino italiano del tempo di Mussolini entra idealmente nella grande famiglia giovanile fascista, e attraverso l'organizzazione dei Figli della Lupa, dei Ballila, degli Avanguardisti e dei Giovani Fascisti ne esce per essere consegnato al partito

rao tečajeve za članove udruga “Giovani fascisti” i “Avanguardisti” te članice “Piccole Italiane” i “Giovani fasciste”. Poduke su se održavale jednom tjedno, a obuhvatile su nastavu iz povijesti države, anegdotalnu povijest fašističke revolucije, uvod u vojnu kulturu, elemente vanjske politike te razne kulturno-ološke programe.<sup>61</sup>

GIL je 1938. planirao osnovati svoj trio ili kvartet, pa je preko novina pozivao sve one koji žele biti njegovi članovi da se jave, a najavili su da će ih nakon stroge selekcije podučavati poznati pulski profesor.<sup>62</sup> Pokušao je organizirati i tečaj zbornskog pjevanja za mladež između 12 i 16 godina. Nakon toga su otvorili i natječaj za učitelja glazbe, najavivši kako će kandidati morati pristupiti ispitu provjere sposobnosti te priložiti diplomu voditelja gradske glazbe ili zbornskog učitelja.<sup>63</sup> Do kraja tridesetih, međutim, nije zabilježena realizacija nikakvih GIL-ovih planiranih glazbenih programa.

### *Postupno raspuštanje potpornih društava u vrijeme raspada fašizma (1940.-1943.)*

“Pjevati i svirati na trgovima, u dvorištima, u vojarnama, u uredima, posvuda gdje se radi, posvuda gdje se pod oružjem u vedrini iščekuje borba, jer iz ritma nota crpi se i galvanizira, svakim danom jača napetost iščekivanja naroda, koji danas osjeća da se ostvaruje njegova najveća sudbina”.<sup>64</sup> Ovim se citatom ukratko može opisati sasvim određena zadaća, što ju je trebala izvršavati glazba u posljednjem, ratnom fašističkom razdoblju. U tom je razdoblju glazba postala još moćnije oružje u rukama ideologije. U prvom je planu bila potreba za širenjem kruga slušatelja na siromašnije slojeve s relativno skromnim kulturnim standardom, te za dizanjem morala ne odveć borbenu raspoloženoj vojsci.

Stoga je u srpnju 1940. na državnoj razini odlučeno da sva dopolavoristična pregnuća moraju biti usmjerena na oružane snage. “Dopolavoro, kojeg je tako grandiozno zamislio Duce, mora znati koja mu je osnovna zadaća i pokazati se kao element moralnog i duhovnog uzdizanja... Tako će se čitava dopolavoristična organizacija, na kulturno-umjetničkom području morati posvetiti vojsci“, piše *Corriere Istriano*, upozorivši kako

Fascista, alle Forze Armate, alla Milizia. Analogamente nel campo femminile la formazione della Donna fascista... avviene attraverso l'organizzazione dei Figli della Lupa, delle Piccole Italiane, delle Giovani Italiane e delle Donne Fasciste e alla fine vengono consegnate al PNF...” *Corriere Istriano*, 11. XII. 1937.

<sup>61</sup> Isto.

<sup>62</sup> *Corriere Istriano*, 2. I. 1938; 3. I. 1938.

<sup>63</sup> Isto, 25. I. 1938.

<sup>64</sup> “Canto e musica quindi in piazza, nei cortili, nelle caserme, nelle officine, ovunque si lavora, ovunque si attenda in armi la gioia di combattere, perchè dal ritmo delle note si tragga è si galvanizzi sempre più la tensione ideale di tutto il popolo che sente oggi avverarsi il suo più grande destino”. *Corriere Istriano*, 9. VII. 1940.

“Dopolavoro“ mora održavati dobre veze s vojnim i političkim autoritetima i s njima u dogovoru realizirati kulturne programe. Propisuje se djelatnost u svim segmentima kulture, a posebna se pažnja posvećuje glazbenim manifestacijama: Svirački i pjevački korpusi moraju biti u stanju funkcionirati bez obzira na novačenje, trebaju se angažirati na intenziviranju vlastite aktivnosti i nastupati na trgovima što je češće moguće. “Dopolavoro“ mora istražiti mogućnosti da osnaži temelje navedenih korpusa, nadomještajući unovačene glazbenike dobrim elementima iz orkestara ili zborova koji su morali biti privremeno raspušteni, kaže se između ostalog u novim odredbama ovog potpornog društva. Naređuje se i konkretna glazbena aktivnost: formiranje malih grupa 10-12 ljudi koje će odlaziti od jedne do druge borbene skupine i dizati moral vojsci, te organiziranje raznih domjenaka za vojnike, na kojima će se svirati, pjevati i plesati.<sup>65</sup>

Agilni pulski “Dopolavoro” odmah nakon donošenja ove odredbe organizira veliki koncert u Areni, posvećen pripadnicima oružanih snaga.<sup>66</sup> Na velebnom koncertu, prema pisanju novina, prisutno je 5000 ljudi: “Rimski amfiteatar, veličanstven u snazi svoje jednostavne arhitekture, bio je melem za oči. Ni jedno sjedište u deset redova stubišta nije bilo prazno, gomila mnoštva vrvila je posvuda, na nagibima su se tiskali vojnici svih rodova te građanstvo, a bijahu u potpunom bratstvu duha. Mornari i zrakoplovci, pješaci i crnokošuljaši, bersaljeri i topnici, mladi fašisti i veterani, dopolavoristi i narod”, s ponosom izvješćuje *Corriere. Kraljevska himna i Giovinezza*, piše novinar, u potpunosti su zapalile savršeno pažljivu publiku, među kojom je sjedio golem broj partijskih funkcionara.<sup>67</sup> ”Evo primjera provođenja u praksu Duceove naredbe: ‘Íci ususret narodu’, a ovoga je puta narod bio prisutan u svojoj najznačajnijoj i najdražoj odjeći: onoj sivozelenoj. Nepotrebno je reći da se drugovima iz oružanih snaga - koji su činili najveći broj publike - jako svidio ovaj žanr dobrih i zdravih priredbi i da su .... obećali doći u još većem broju budućim sličnim manifestacijama...”<sup>68</sup>

<sup>65</sup> “Il O.N.D. in questa azione deve sapersi distinguere e rivelarsi quello strumento di elevazione morale e spirituale così grandemente concepito dal Duce... così tutta l’organizzazione dopolavoristica, nel campo artistico culturale, deve essere rivolta ai camerati alle armi”. *Corriere Istriano*, 5. VII. 1940.

<sup>66</sup> *Corriere Istriano*, 9. VIII. 1940.

<sup>67</sup> “L’Amfiteatro Romano, magnifico nella possenza della sua semplice architettura, presenta un colpo d’occhio meraviglioso. Non un posto di dieci ordini di gradinata e lasciato libero, drappi di folla sono ovunque, nei prati e sugli spalti dell’ Arena si stripano militari di tutte le armi e cittadini in perfetta fraternità di spirito. Marinai e avieri, fanti e camicie nere, bersaglieri e artiglieri, Giovani Fascisti e camerati della vecchia Guardia, dopolavoristi e popolo”. *Corriere Istriano*, 13. VIII. 1940.

<sup>68</sup> “ Ecco dunque che così si viene attuando e mettendo in pratica il comandamento del Duce: Andare ” verso il popolo” e questa volta il popolo presente nella sua divisa più significativa e più cara: quella grigio-verde. Inutile dire che i camerati delle forze armate - i quali costituivano la stragrande maggioranza dei presenti - hanno vivamente gradito tale genere di buoni e sani spettacoli ... e si ripromettono di partecipare sempre più compatti alle altre manifestazioni del genere...”. *Corriere Istriano*, 25. VIII. 1940.

“Dopolavoro“ početkom četrdesetih organizira sve manje koncerata, koja nadomješta natjecanjima pjevača i svirača diletanata, za koja radništvo, pritisnuto drugim problemima, siromaštvom i ratnom psihozom nije osobito zainteresirano.<sup>69</sup>

Osim natjecanja domaćih amatera, pokrajinski “Dopolavoro“ pomaže i darovitim mladim glazbenicima. Tako početkom 1940. u “Dopolavoru Posttelegrafici” (Dopolavoro pošte) organizira izlučni pokrajinski natječaj za buduće operne pjevače, kojima bi se omogućilo da, ako se pokažu uspješnima na finalnom natjecanju u Trstu, dobiju stipendiju za školovanje na glazbenim konzervatorijima.<sup>70</sup> Natjecanju je pristupilo sedam kandidata koji su se predstavili izvedbom popularnih arija iz Verdijevih, Puccinijevih i Mascagnijevih opera. U Trst su na završno natjecanje poslana čak četiri kandidata no njihova se imena ne navode.<sup>71</sup>

Uz sve ove djelatnosti, važno je napomenuti da je pokrajinski “Dopolavoro“ tijekom 1940. i 1941. imao i svoju zborsku školu, koja je redovito održavala nastavu.<sup>72</sup>

Ni GUF nije posustajao u svojoj glazbenoj djelatnosti. Organizirao je koncerte gostujućih glazbenika, a godine 1942. bilježimo i koncert vlastitog gudačkog orkestra GUF-a, sastavljenog od tridesetak mladih izvođača<sup>73</sup>

Iz dnevnog tiska saznajemo da je pod okriljem GUF-a krajem 1940. djelovao i jazz ansambl.<sup>74</sup>

GIL, također aktivan u posljednjem razdoblju međuraća, u svibnju 1940. pripremio je izvedbu operete, tj. glazbene bajke *Pjev sirena (Il canto delle sirene)* Puljanina Romola Corone. U toj je predstavi nastupilo 200 mladih plesača, pjevača i svirača<sup>75</sup> od 7 do 18 godina, te orkestar sastavljen od 40 glazbenika.<sup>76</sup>

U dvorani “Savoia“ u njihovoj je organizaciji 1940. godine održana i priredba na kojoj su nastupili najmlađi pripadnici potpornih društava “Piccole fasciste“ te “Balille“, balerine, mali pijanisti i harmonikaši te zbor. Kritika je pisala da su stare i nove ratne pjesme odjekivale dvoranom u uzbudljivoj tišini te da je pažnja slušateljstva kulminirala beskrajnim pljeskom.<sup>77</sup> U jednom je razdoblju i GIL imao vlastiti ansambl, a organizirao

<sup>69</sup> *Corriere Istriano*, 29. VIII.1940.

<sup>70</sup> Isto, 13. I.1940.

<sup>71</sup> Isto, 17. I.1940.

<sup>72</sup> Isto, 12. IV.1940, 25. VI.1940., 9.II. 1941.

<sup>73</sup> Isto, 4. IV.1942.

<sup>74</sup> Isto, 25. XII. 1940.

<sup>75</sup> Isto, 24. IV. 1940.

<sup>76</sup> Isto, 9. V. 1940.

<sup>77</sup> Isto, 9. VI. 1940.

je i tečaj fašističke kulture za “Piccole Italiane” i “Piccole fasciste” u sklopu kojeg su održavani i koncerti.<sup>78</sup>

Gradski su se ogranci “Dopolavora” u potpunosti posvetili priređivanju koncerata za vojnike. *Corriere* je tako izvješćivao kako svake večeri pripadnici oružanih snaga čine polovicu posjetitelja koncertnih večeri u dvoranama, koje već smatraju svojim drugim domom, a voditelji im se obraćaju kao braći i brinu se da im ništa ne fali i da uživaju svakovrnsnu udobnost.<sup>79</sup> Osim koncerata za vojnike, kvartovske su se dopolavoristične podružnice brinule da privuku što veći broj radništva, gotovo je svaka povremeno imala vlastiti orkestar i pjevačke nade, a njihov je repertoar, suprotno zahtjevima fašističkih ideologa, u velikoj mjeri bio zabavnog karaktera.

Koji je bio krajnji cilj organizacije njihovih priredbi najbolje ilustrira činjenica da je Institut fašističke kulture na koncert održan u jednom od ogranka “Dopolavora”<sup>80</sup> pozvao jednoga uglednog fašističkog eksponenta kako bi u pauzama priredbe slušateljima opisao “epske događaje” koji su, navodno, doveli do pobjede talijanskog oružja u bitci protiv Francuske. “Ovdje su riječi bile čujnije, slika herojstva vojnika činila se realnijom, jer se u glazbi i u pjevanju ovjekovječuje herojski duh i posvećuje narod koji u uspomeni čuva za buduće generacije herojstva svojih najboljih sinova.”<sup>81</sup> Jedan običan koncert tako je fašizmu uspješno poslužio za zavaravanje neinformiranog radništva, koje nije znalo, i nije smjelo saznati da je talijanski pohod na Francusku bio zapravo tek puka šetnja već pokorenom zemljom.

U vrijeme vladavine fašizma, dakle, svi su segmenti glazbenog života Pule bili pod kontrolom fašističke stranke. Razlozi zbog kojih je vlast željela držati u svojim rukama uzde glazbene kulture bili su brojni. Uz raspolaganje financijskim sredstvima, koja su korporacije i druge nadležne strukture namijenile glazbenoj djelatnosti, trebalo je držati na okupu radnike i imati kontrolu nad njihovim slobodnim vremenom, usmjeravajući ih na društveno korisnu djelatnost potpornih društava te na prisutnost na raznim glazbenim domjencima. Treći i ne manje važan razlog bilo je ponovno osvajanje glazbenog primata u svijetu jer je glazba bila još jedan argument kojim je valjalo potvrditi superiornost Talijana u svim područjima života.

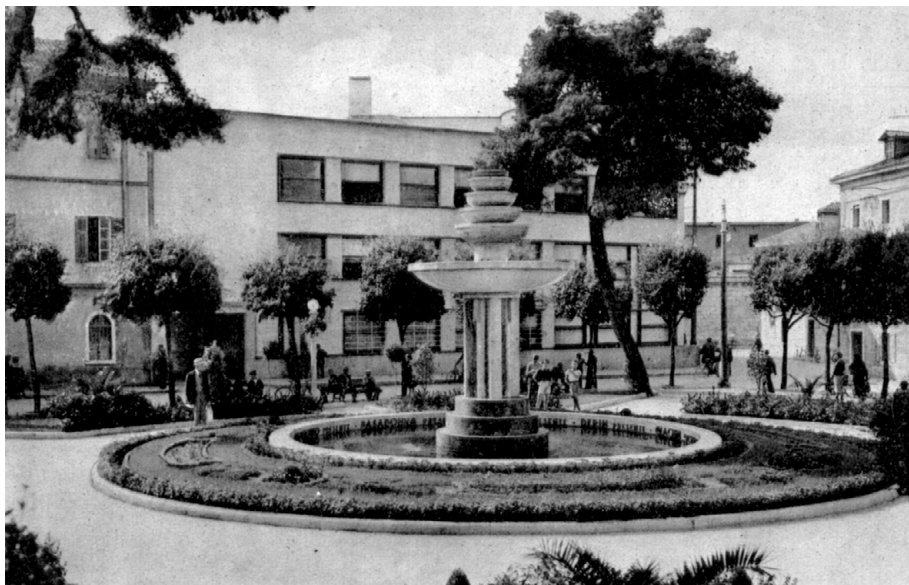
<sup>78</sup> Isto, 19. II. 1941.

<sup>79</sup> Isto, 24. VIII. 1941.

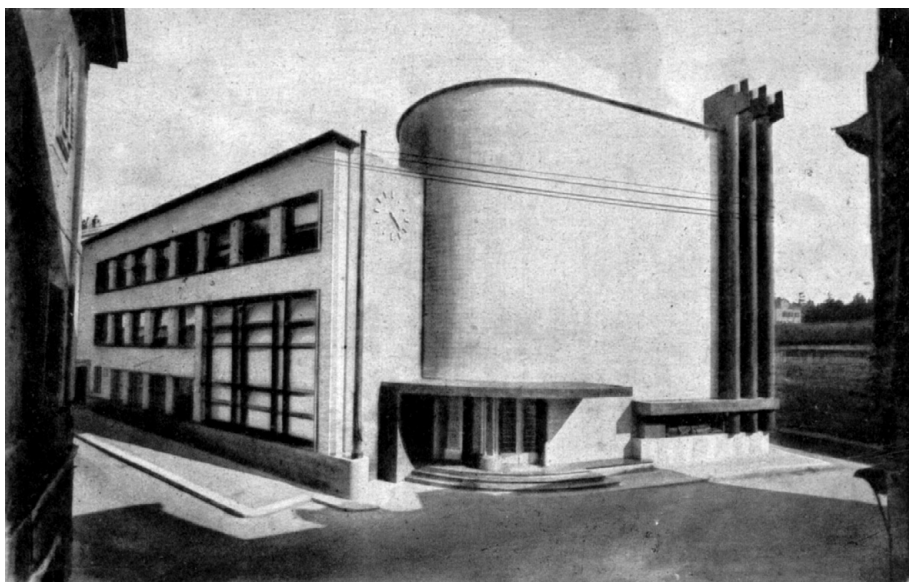
<sup>80</sup> Isto, 5. VII. 1940.

<sup>81</sup> “Noi amiamo sinceramente queste iniziative perchè degli sdolcinati concerti dei salotti, quando tali manifestazioni erano il privilegio di alcune classi sociali, ci portano in mezzo al popolo nelle sedi dei Dopolavoro ove le famiglie dei lavoratori si adunano nei giorni festivi per ore serene e liete di riposo meritato, nello stesso ambiente ove essi esprimono attraverso il canto, lo sport e la ricreazione in genere, la profonda e sana aspirazione di un popolo nuovo che marcia agli ordini del suo Duce”, “Qui le parole sono giunte più sentite, la visione dell’eroismo dei fanti e presa più reale; chè nella musica e nel canto si eterna lo spirito eroico e il popolo consacra e tramanda alle future generazioni le geste dei suoi figli migliori”. *Corriere Istriano*, 9. VII. 1940.





*Fontana podignuta u čast palih fašista u Puli*



*Neke javne građevine u Puli nosile su u međuratnom razdoblju fašističke simbole - zgrada pulske pošte s monumentalnim "snopovima"*

Veze između glazbe i politike za vrijeme vladavine fašizma vjerojatno su prvi put u fašizmu poprimile tako ekstremno ekscentričan izgled. Vanjski se politički utjecaji na umjetnost nisu pokušavali zataškati, već su se, naprotiv, s ponosom isticali.

Od sloma fašizma dijeli nas više od pola stoljeća, u kojima se Pula nije uspjela izboriti za svoje mjesto na zemljovidu značajnijih glazbenih središta. Dok su druge, manje i tradicijom siromašnije sredine donekle uspijevale osigurati trajnije vrijednosti svojim ljubiteljima glazbene umjetnosti, pulski glazbeni život još uvijek se temeljio na snažnom amaterizmu.

#### SUMMARY

#### FASCISM AND MUSIC: FASCIST SOCIETIES AS A UNIQUE PHENOMENON OF THE POLA'S MUSICAL HISTORY

During the Fascist dictatorship in Pola (Istria) musical activities were completely reorganized and subordinated to a strict political control. In order to gain a complete control over leisure time of the population, the Fascist party founded new organizations which, among other activities, also took care of the musical events. Gradually those institutions took complete control over previously established musical societies in Pola.

Key words: Pola, Fascism, Music, Dopolavoro